

AİNOS KAZILARI
(1971 - 1994)

Sait BAŞARAN

Trakya, tarih öncesi çağlardan beri Anadolu ile Güneydoğu Avrupa arasında kültürel ilişkilerde doğal bir köprü olarak önemli görevler yüklenmiştir. Bu ilginç konuma karşılık Türkiye Trakyasının Batı Trakya ve Balkanlar'ın aksine son derece az incelenmiş olması, bölgede bilinmeyen sorunların çözümünü zorlaştırmıştır. Bu eksikliği gidermek amacıyla Türkiye Trakyasında geniş kapsamlı bir çalışma programı başlatan ilk araştırmacılarından biri Prof. Dr. Afif Erzen'dir. İlk aşamada Edirne'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne bağlı Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Merkezini kuran Erzen, öte yandan da, Güneydoğu Avrupa ülkeleriyle Anadolu arasındaki kültürel ilişkileri ve bilinmeyenleri ortaya çıkartmak amacıyla, Ainos'ta (Enez) 1971 yılından itibaren arkeolojik kazı ve araştırma çalışmalarını başlatmıştır.* Anadolu ile Balkanlar arasındaki sorunların çözümüne büyük katkısı olan Ainos kazı ve araştırmalarının özetini değerlendirmeye çalışırken,

* 1971 ve 1972 yıllarında Ainos kazılarına Prof. Dr. A. Erzen'in başkanlığında, Prof. Dr. M. T. Tarhan, Prof. Dr. V. Sevin, Prof. Dr. M. Özsait, Prof. Dr. A. A. Çilingiroğlu, Prof. Dr. O. Belli, foto uzmanı S. Taşkın katılmışlar. 1978 yılına kadar ara verilen kazının bu tarihten itibaren de, bu satırların yazarı ile birlikte Dr. İ. Kaygusuz (Epigrafist), arkeolog desinatör Ayşe ve Yıldırım Özkan, topograf A. Şakar, Prof. Dr. B. İplikçioğlu, Prof. Dr. M. Özdoğan, Y. Doç. Dr. M. İ. Tunay ile birlikte burada isimlerine yer veremeyeceğim bir çok Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü öğrencisinin katılımıyla devam etmektedir. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ve maddi desteklerinin yanı sıra, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Araştırma Fonu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Tarih Kurumu, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumunun parasal destekleriyle yapılmakta olan bu kazılarda emeği geçen tüm çalışanlara teşekkürlerimi sunarım.

sayın hocam Prof. Dr. Afif Erzen'e saygı, sevgi ve şükranlarımı sunmak benim için zevkli bir görevdir.

Antik Çağda Ainos¹ olarak bilinen bugünkü Enez, Kuzey Ege sahilinde, Meriç nehrinin (antik Hebros) denize döküldüğü yerde, deniz seviyesinden 25 m. yükseklikte, Orta Miyosen'de oluşmuş bir yarımadanın üzerinde kurulmuş olmakla birlikte, bugün denizden yaklaşık 3500 m. uzaklaşmış durumdadır. Binlerce yıl alüvyon taşıyan Meriç nehri Enez'in, kuzey, batı ve güneyinde büyük bir delta ve bataklık alanlar arasında lagünler oluşturmuştur² (bk. Harita ve Res. 1). Enez'in bu durumu, Piri Reis'in yapmış olduğu haritada da gösterilmiştir.³

Antik Çağ kaynaklarında, Ainos'un kuruluşuna ilişkin değişik kayıtlar bulunmaktadır. Bunlardan bazılarında (Ephor., fr. 154; Steph. Byz.), Odysseus'un arkadaşı olan Guneus'un kardeşi tarafından, bazılarında da (Vergil., Aen. III. 18) Aeneas tarafından kurulduğu anlatılır. Diğer kaynaklarda ise, Ainos'un ilk olarak Aioliyalılar, daha sonra da Mytilene (Midilli) ve Kymeliler tarafından bir koloni olarak kurulduğundan sözedilmektedir.⁴ Ancak, kolonizasyondan daha eski dönemlere tarihlenen yerleşmelerin bulunduğunu belirten kaynaklar da vardır. Strabon VII, 6.319'da, Ainos'un yerinde Trakların efsanevi kralı Poltys'ten dolayı Poltyobria adlı bir kentin varlığını, Steph. Byz. 1. C'de ise, aşağı Meriç deltasında oturan ve bir Trak kabilesi olan Apsinthilerin, burada Apsinthos kentini kurduklarını zikrederler. Diğer ya-

1 Homeros, İlias, IV, 520; Herodotos IV, 90; VII, 58; Thukydides, IV, 28; VII, 57.

2 A. Ardel, «Keşan-Enez Bölgesinde Coğrafi Müşahedeler», *Coğrafya Enstitüsü dergisi* V/10 (1959), s. 140-152'deki şekil 2-3; Y. Dönmez, *Trakya'nın Bitki Coğrafyası*, İstanbul 1968, s. 79; A. Erzen, *İlk Çağ Tarihinde Trakya*, İstanbul 1994, s. 19 vd.

3 Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, s. 98 ve sonundaki harita.

4 Herodotos VII. 58; Thukydides VII. 57; Krş. Müller, Ainos, RE I/1 (1893), süt. 1028 Resevlief, La Colonisation Greque de la Cote Septentrional de la mer Egee dans l'Antiquité, *Belomovski Pregled*, I, 1942, pp. 157-178; A. Erzen, «Enez (Ainos) Araştırmaları», *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* I, 1972, s. 235-248 (238). A. Erzen, «Edirne, Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Merkezi ve Enez Kazıları», *Arkeoloji ve Sanat*, 24/27, s. 4-12; S. Başaran, «Enez'in Tarihi Önemi, Arkeolojisi ve Turizm Bakımından Oynayacağı Rol», *Gala Gölü ve Sorunları Sempozyumu*, 22 Mayıs, 1988 s. 67-69.

zılı kaynaklarda, Ainos bölgesindeki Trakların Troya halkıyla akraba oldukları ve Troyalılar ile Akaların yaptıkları savaşta, bir çok Trak kenti ile birlikte Ainosluların da, Troyalılarının safında yer aldıkları yazılıdır.⁵

Enez ve çevresinde yaptığımız arkeolojik kazı ve araştırmalar, Eskiçağ yazarlarının bize sundukları bu bilgilerin büyük bir kısmını hem doğrulamış, hem de Ainos iskanının zannedildiğinden çok daha erken (M. Ö. 5300) tarihlere uzandığını ortaya koymuştur.⁶ Enez bölgesinin bu denli eskiye tarihlenen yerleşmelere sahip olması, buranın coğrafi durumu ile doğrudan ilgilidir. Bilindiği gibi kent, Balkanlar ile Güneydoğu Avrupa'yı Anadolu ve Ege'ye bağlayan, kara ve deniz yollarının kesiştikleri zorunlu geçiş yolu üzerinde yer almaktadır. Bu yollardan biri, Enez'in kuzeyinden geçerek doğu - batı yönünde uzanan, Perslerin İskit ve Yunanistan seferlerinde, ayrıca B. İskender ordularının Trakya ve Anadolu'ya geçişleri sırasında kullanıldığı sanılan ve M. Ö. 2. yüzyılda Romalılar tarafından Via Egnatia olarak adlandırılan yol;⁷ diğeri ise, Meriç nehri aracılığıyla kuzey-güney yönünde uzanan su yoludur. Ainos, Eskiçağ'da Doğu Trakya'nın en önemli ve iyi korunmuş iki limanlı kenti olarak da anımsatılmaktadır.⁸ Burası Eskiçağ'dan başlayarak 19. yüzyıla kadar korunaklı bir liman olma özelliğini koruduğu için, Meriç nehri yoluyla Karadeniz'deki antik Odessos (bugünkü Burgaz) şehrinde güneye giden ticaret yolu, Enez'den geçerek Ege Denizine ve buradaki adalara ulaşıyordu.⁹ Enez, 19. yüzyılın başlarında da güvenli bir liman ve

5 D.P. Dimitrov, «Troya VII b2 und die Thrakischen und Mösischen auf dem Balkan», *Studia Balcanica* 1971, s. 66 vdd.; Traklara ilişkin ayrıntı için bk. A. Erzen, *Trakya*, s. 73 vdd.

6 A. Erzen-S. Başaran, «1991 Yılı Enez (Ainos) Kazılar», *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı* II, 1992, s. 205 vd; St. Casson, *Macedonia, Thrace and Illyrica*, Oxford 1926, s. 125 ve 174'te Enez'deki prehistorik yerleşmelerden yer ismi vermeden bahsetmektedir.

7 Miller, *Itineraria Romana*, 1964, s. 517; Ayrıca Itinerarium'lar için bk. RE, IX/2, süt. 2308 vdd. Kubitschek)

8 Bk. not 1.

9 St. Casson, a.g.e., s. 23, 24, 255; J. M. May, *Ainos its history and coinage*, Oxford 1950, s. 1-8; A. Erzen, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* I, s. 237 vd.

ticaret merkezi olarak zikredilmektedir.¹⁰ Enez'in bu geçiş yolları üzerinde bulunması dolayısıyla, bu yöreye tarih öncesinde olduğu gibi, tarihi çağlarda da büyük önem ve maddi refah kazandırmıştır.

KAZILAR

Kazılar, Ainos'un Antik Çağdaki akropolünü oluşturan ve bugün üzerinde Ortaçağdan kalma kalenin bulunduğu tepe üzerinde yapılmaya başlanmış, daha sonra ise, kentin çeşitli yerlerinde önceleri sondajlar biçiminde, daha sonra geniş açmalarda devam etmiştir. Kale içindeki çalışmalarımız, kale girişinin sağında I, II, III, IV, Mzü (mahzenüstü), IV a-b açmaları ile iki şapel ve Bizans Çağına tarihlenen zengin evinde gerçekleştirildi. Kale girişinin solundaki alanda ise, H, H 1, D ve E açmaları yapıldı. Bu kazılardan elde edilen veriler, Ainos'un, başlangıcından günümüze değin süregelen kültür tabakalanmasının saptanmasına olanak sağlamıştır (Res. 2).

I. Yapı Katı-Trak Yerleşmesi :

Kalenin özellikle IV, IV a-b, Mzü, H ve D açmalarında, ana kaya üzerinde düzgün zemin elde etmek amacıyla dolgu maddesi olarak kullanılan moloz içinde, çok miktarda koyu gri tek renkli keramik parçaları ortaya çıkartılmıştır. Burada bir kaç örneğini verdiğimiz bu çanak çömlek gurubu (Res. 3) astarlı olup, çok iyi açkılanmıştır. El veya çarkla biçimlendirilmiş olarak karşımıza çıkan bu tabakanın keramiği genellikle bezemesiz, seyrek olarak da, bazı parçalar üzerinde dalgalı hatlar veya çizgi bezekler bulunmaktadır. Kap biçimleri bakımından en çok keskin profilli yayvan kaplar, boyunlu küresel gövdeli türler ile yassı kulplu kase ve bardaklar egemendir. Bu tabakada gün ışığına çıkan keramik parçaların benzerlerine, Trakya, Batı Anadolu ile Troas bölgesinde M. Ö. 2. binyılın sonlarına tarihlenen tabakalarda yaygın olarak rastlanılmaktadır.¹¹

¹⁰ Şemseddin Sami, *Kamûs'ül Âlâm*, İstanbul, 1316 (1900), C. II, s. 1171.

¹¹ C. Blegen, *Troy IV/2*, Pl. 268-275; Tek kulplu kase ve bardakların benzerleri için bk. E. Akurgal, *Eski İzmir I*, Ankara, 1993, lev. 6 a-h.

Koyu gri tek renkli olan bu keramik türü en alt tabaka ile dolgu tabakası içinde egemen olduğu halde, bunun üzerinde yer alan ve boyalı çanak çömleğin bulunduğu tabakada çok seyrek olarak görülmüştür. Üst tabakalarda ise, sözü edilen bu koyu gri tek renkli, iyi açılanmış olan keramiğin yerine, daha açık renkli ve kap biçimi bakımından geleneksel Grek dönemi formlarının egemen olduğu tipler gözlemlenmiştir.

Dolgu tabakası içinde ve anakaya zemini üzerinde gün ışığına çıkan bu koyu gri tek renkli çanak çömlek grubu, Aioliyalıların Ainos'ta yurtlanmalarından (M. Ö. 7. yüzyıl) önce, bölgede yerleşik durumda olan Traklar tarafından kullanılmış olmalıdır.¹²

II. Yapı Katı-Aiol Yerleşmesi

Ainos akropolünde kazılan açmaların tümünde anakayanın düzeltilerek değişik boyutlu ve biçimli mekanlar oluşturulduğu görülmüştür. Bu mimarinin en güzel örnekleri, kayaya oyulmuş iki mahzen, IV nolu açmada yer alan dikdörtgen oda, IV a-b nolu açma içindeki duvar kalıntıları ile Mzü (mahzenüstü) açmasında, anakaya itinalı işlenerek ortaya çıkan mekanlardır.

IV nolu açmanın doğu kesiminde miyosen kaya kesilerek 3.00 m derinliğinde 2.30X4.80 m boyutlarında dikdörtgen bir mekanın yapılmış olması çok ilginçtir. Tamamen anakaya işlenerek oluşturulan mekanın tavanına yakın kısımda, doğu ve batı duvarı üzerinde, karşılıklı açılmış ahşap giriş yuvaları bulunmaktadır.¹³ Birden fazla katlı yapının bodrum kısmını oluşturduğunu sandığımız bu mekana, olasılıkla ahşaptan yapılmış tavanına açılan bir aralıktan, ahşap merdiven kullanılmak suretiyle iniliyordu. Mekanın batı duvarını oluşturan anakaya güneye doğru hafif yükselerek rampa yapmaktadır. Tabanı sıkıştırılmış kumla yapılmış olan bu mekanın, Hellenistik Çağda tadilat geçirdiği, kuzey kesiminde yer alan duvar kalıntısından anlaşılmaktadır (Res. 4, 5). Dikdörtgen biçimli odanın batı duvarının kuzey kesiminde, Hellenistik döneme tarihlediğimiz duvar kalıntısının kuzeyinde, yine

12 Krs. A. Erzen, *Arkeoloji ve Sanat*, s. 7.

13 A. Erzen, «Enez (Ainos) 1972 Kazıları», *TAD XXI-1*, 1974, s. 25-27; A. Erzen, «1981 Yılı Enez Kazısı Çalışmaları», *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 10-11, 1981/82, s. 62 vd.; A. Erzen, *Arkeoloji ve Sanat*, s. 7.

tamamı anakayaya işlenmiş kemerli ve dokuz basamağı bulunan bir giriş yer alır. Bu giriş, odanın kuzey ve kuzey batısında oda tabanı düzeyinden 2.30 m aşağısında yapılmış olan iki ayrı mahzene ulaşmayı sağlıyordu (Res. 6). Mahzenlerin birbirleriyle olan bağlantılarını 3.00 m uzunluğunda 0.60 m yüksekliğinde kemer kesitli bir dehliz yapmaktadır. Kuzeyde yer alan 1 nolu mahzen, aşağıda da değineceğimiz gibi, bir buluntu deposunu andırmaktadır. Yaklaşık 60 m² lik bir alan kaplayan 1 numaralı mahzenin tavanında kare biçimli havalandırma deliği bulunmaktadır.

1 Numaralı mahzenin güneyinde ve buna bitişik olarak yer alan 2 numaralı mahzen ise, yaklaşık 35 m² büyüklüktedir. Yan duvarları birincisine göre çok daha itinalı işlenmiştir. Güney ve doğu taraftaki duvarların kesistikleri köşede, doğu duvarı üzerinde dikdörtgen şekilli bir niş yapılmıştır. Güney-batı köşesine rastlayan yerde ise, Orta Çağda yapıldığı anlaşılan bir su kuyusunun dibi yer almaktadır. 1 numaralı mahzenin aksine bu mahzende, kuyudan yuvarlandıkları anlaşılan yeşil sırlı iki adet çömlek dışında, hiç bir nesnenin bulunmamış olması, buranın hiç kullanılmadığını göstermektedir.

IV numaralı açmanın batı kesiminde ve buna bitişik olarak yapılan 10X10 m.lik açma, yukarıda sözünü ettiğimiz mahzenlerin tavanlarının güneybatı kısmına rastlamaktadır. Bu açmayla mahzen üstündeki yapılaşmanın sorunlarına çözüm getirmesi amaçlanmıştır. Bu kesimde anakaya 7.60 m. düzeyinde ortaya çıkmıştır. Kuzeybatıya doğru hafif rampa yapan anakayanın üst yüzü düzgün bir biçimde işlenmiş olup, üzerinde herhangi bir duvar kalıntısına rastlanmamıştır. Ancak, açmanın güney kesiminde anakaya, doğu-batı yönünde düzgün bir biçimde kesilerek, mahzen üstü düzleminden 1.75 m derinlikte ayrı bir mekan oluşturulduğu anlaşılmıştır. Doğusundaki 1 numaralı büyük rampa ile kuzeyindeki mahzenlerin güney ve batı dış sınırlarını oluşturan bu yeni mekanın tümü açılmadığı için, işlevi ve büyüklüğü hakkında bilgi edinmek mümkün olmamıştır. Derinleştirilmiş olan bu mekanın açılan kısmından molozla karışık olarak yukarıda sözünü ettiğimiz el yapımı, ačkılı koyu gri tek renk çanak çömlek parçaları dışında herhangi bir buluntu ele geçmemiştir.

IV a-b açmasında durum diğerlerine göre daha farklıdır. Bu açmanın kuzey ve doğusunda yer alan ve anakaya düzeltilerek oluşturulmuş bulunan duvarın üzerinde, yine miyosen kalker kayasından kesilerek üretilen taşlardan yapılmış duvar kalıntısına rastlanmıştır. Bu küçük çaptaki duvar kalıntısı, Ainos'un duvar işçiliğini yansıtan Arkaik Çağdan kalma tek örnek olması açısından çok önemlidir (Res. 7). Ancak, bütün bunlara rağmen Ainos'ta bu yüzyıla tarihlenen belirgin bir ev tipi veya yapı kompleksi ortaya çıkartmak mümkün olmamıştır.

Keramik :

Akropol'de II. yapı katını oluşturan anakaya üzerindeki yerleşme, Ainos kentinin Doğu Yunan stilinde üretilmiş en güzel keramik örneklerini içermektedir. Kale içindeki açmalardan IV, IV a-b, D. H, ile MzÜ, kale dışında ise, Ainos kentinin doğusunda Taşaltı yamacı ile kentin güneyindeki Killik mevkiinde, M. Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısı ile 6. yüzyıla tarihlenen çok güzel boyalı keramik kap örnekleri ele geçmiştir. Ainos'ta gün ışığına çıkan bu çağın keramiklerini bir kaç grup içinde incelemek, Ainos'un Batı Anadolu, Adalar, Korinth ve Attika ile olan kültürel ve ekonomi alanındaki ilişkilerin açığa çıkartılmasına neden olacaktır. Ainos'ta bulunan en eski boyalı keramik kap parçası, kuşlu kaseler grubuna aittir (Res. 8). Açık kahverengi zemin üzerine fırça kullanılarak, koyu kahverenginin değişik tonlarıyla dil motifleri arasında kuş (ördek olabilir) ile doldurma motifleri yapılmıştır. İyi bir ustanın elinden çıktığı anlaşılan kaseğin iç yüzü koyu kahverengiyle boyanmış olup, ağız kenarından başlayan ve birbirine paralel olan bordo renkli yatay şeritlerle bezenmiştir. Akurgal,¹⁴ bu tür kaselerin Subgeometrik stilin son safhasında ortaya çıktıklarını ve yaygın bir kullanım alanı bulduklarını ifade etmektedir. Bu kase parçasının bugüne değin Ainos'ta bulunan tek örnek olması dolayısıyla, bunun herhangi bir şekilde dışardan getirilmiş olduğu büyük bir olasılıktır.

Ainos kazılarında, anakayanın hemen üzerinde 0.75 m. kalınlıktaki tabaka içinde, gün ışığına çıkartılan keramikler arasında hayvan frizli kap parçaları önemli bir yer tutmaktadır. Bu

14 E. Akurgal, *Bayraklı Kazısı Ön Raporu, Ankara (1950)*, s. 10 vd.

örnekler arasında en çok ilgi çekenler, aynı dinosa ait oldukları anlaşılan iki ayrı parça üzerinde yer alan aslan motifleri (Res. 9),¹⁵ Doğu Yunan tarzında yapılmış sıra halinde otlayan yabancı keçiler (Res. 10) ile burada yer veremeyeceğimiz bir çok kırık kap parçası üzerindeki betimlerdir. Bunların vücutları üzerindeki ayrıntılar boşluk bırakılarak, kalça ve omuzlar ise, bordo renk kullanılarak belirlenmiştir. Bu durumun, Doğu Yunan sanatkarlarının Korinth vazo sanatından etkilenmeleri sonucunda ortaya çıktığı bilinmektedir. Söz konusu stil ile üretilen eserlerin M. Ö. 630-600 yıllarına tarihlenmeleri gerekmektedir.¹⁶

Aynı tabakanın içinde gün ışığına çıkan diğer bir grup eser ise, Orta Oryantalizan (M. Ö. 600-575) dönemine tarihlenir. Bu dönemin kapları üzerindeki betimlerin ayrıntıları kazıma yönteminin yanı sıra, bordo renkler de kullanılarak gösterilmiştir. Ainos'ta ele geçen ve bu döneme en güzel örnek oluşturan betim bir piksis kapağına aittir. Kapak üzerinde ortada ayakta tanrıça, önünde aslan, arkasında ise siren durmaktadır.¹⁷ Gerek tanrıçanın ve gerekse arkasında duran sirenin saçları, dalgalı çizgilerle kazıma tekniğinde yapılmış, tanrıçanın göz ve ağız kısmı insandan çok bir hayvana benzetilmiştir. Kazıma yöntemi kullanılarak yapılmış hayvan frizli dilli kaselere ait parçalar, bu tabakaya tarihlenen açmalar içinde ve Ainos'un doğusundaki Taşaltı yamacı üzerinde yaptığımız açmalarda, bol miktarda ele geçmiştir. (Res. 11).¹⁸

Ainos'ta sözünü ettiğimiz 2. tabakada gün ışığına çıkartılan başka bir grup ise, kirli beyaz astar zemin üzerine bitki ve hayvan

15 Resim için Bk. A. Erzen-S. Başaran, «1988 Yılı Enez Kazısı Çalışmaları», XI K. S. T. II, 1989, res. 3; Benzerleri için bk. Akurgal, *Griechische und Römische Kunst In der Türkei*, 1987, lev. 101; Diğer örnekler için bk. E. W. Karydi, *Samos VI Samische Gefasse des 6. Jahrhunderts v. Chr.*, Bonn, 1973, s. 81, lev. 105/877 (Hamburg), 878 (Caere'den), 879 (Smyrna), lev. 111/879 (Smyrna), 880 (Klazomena. Ayrıca Bk., H. Payne, *Necrocorinthia*, Oxford, 1931, lev. 15, res. 11; lev. 23, res. 4-5.

16 E. Akurgal, *Eski İzmir*, s. 43 vd.; Bordo renginin Korinth vazolarında kullanılmasına M. Ö. 7. yüzyılın son dörtlüğünde başlanmış ve bu tarihten itibaren Doğu Yunan resim sanatını etkilemiş olmalıdır. H. Walter, *Samos V. Samische Gefasse*, Bonn 1968, s. 73.

17 Resim için bk. A. Erzen-S. Başaran, XI K. S. T. II, res. 5.

18 H açmasında ele geçen kuş frizli kase için bk. A. Erzen-S. Başaran, IX K. S. T. II, s. 111, res. 22.

betimlerin ayrı ayrı friz sıralarında yer alanlardır. Bu gruba giren keramik parçaların büyük bir kısmı, Doğu Yunan stilinde yapılmış olup, Fikellura olarak isimlendirilen kaplardan oluşur. Bunların ağız kenarları ile frizler arasında ayırıcı motif olarak, siyah ve beyaz renkli kareciklerden oluşan merdiven biçiminde bantlar kullanılmıştır. Bu bantlar arasındaki geniş alanlarda lotoslar, rozetler ile otlayan yabancı geyikler, aslanlar ve kuşlar bezenmiştir. (Res. 12, 13, 14).¹⁹ Birinci sınıf sanatkarların ellerinden çıktıkları anlaşılan bu kap parçaları, Ainos'ta sevilen bir tür olarak yaygın biçimde kullanılmıştır. Tabaklarda süs ögesi olarak kullanılan lotos bitki motifine Aiolis ve komşu merkezlerde Orta Oryantalizan dönemine tarihlenen tabakalarda sıkça rastlanılması,²⁰ Ainos'un bu dönemde, Kuzey Batı Anadolu ile olan kültürel ilişkilerini yansıtmaya bakımından önemlidir. Yine, bu tabakadan ele geçen yayvan bir kap parçası üzerinde yapılmış olan bitki motifi betimi, diğerlerine göre daha ilginçtir (Res. 15). Burada lotusun dibinden yukarıya doğru uzanan sarmal dal motifi, Ainos'ta gün ışığına çıkartılan Aioli tipi sütun başlıklarındaki volütlerin proto tipini anımsatmaktadır.²¹

Ainos'un M. Ö. 6. yüzyılın başlarından itibaren Attika'nın etkisinde kaldığını ve bu tarihten sonra da Attika malı keramik eserlerde artma eğilimi olduğunu görüyoruz. Nitekim, yukarıda sözünü ettiğimiz tabakanın üst kısımlarında siyah figür tekniği kullanılarak üretilmiş çok miktarda çanak çömlek parçasının bulunmuş olması, Attika etkisinin Ainos'ta ne denli yüksek boyutlarda olduğunu göstermektedir. Bunlar arasında en çok dönemin modası olan kylikler dikkat çekicidir (Res. 16). Çok değişik biçimli ve değişik betim sahneleri içeren bu kylik parçalarının birinci bant kuşakları, parlak firnisli siyah boya ile boyanmış, ikinci kuşak olan kulp kuşağı üzerinde ise, kırmızı astar vardır. Resimler, fırça ile siyah boya kullanılarak genellikle ikinci kuşak

19 Diğer örnekler için bk. A. Erzen, *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* I, Lev. IX, res. 18, Lee. XI, res. 21; A. Erzen, *Arkeoloji ve Sanat*, s. 9, res. 8; A. Erzen-S. Başaran, *XI. K. S. T. II*, s. 114, res. 4.

20 Benzerleri için bk. *Samos VI/I lev. 29* (Samos örnekleri); Ayrıca *IV/2*, lev. 295, res. 8, lev. 305, res. 20.

21 A. Erzen - S. Başaran *XI. K. S. T. II*, 1989, s. 112, Res. 25. Sütun başlıkları yayına hazırlanmaktadır.

üzerine yapılmıştır. Figürlerdeki saçların bordo renkli hamurla kabartılmış, vücut ayrıntılarının ise, çizgi kazıma tekniği ile belirlenmiş olması, bize bu eserlerde Korinth etkisini anımsatmaktadır. Adı geçen kyliklerin değişik bezeme türü de, omuzları veya karın bölgeleri üzerinde, zincire bağlı palmet motiflerin işlenmesi sonucunda oluşturulan bitkisel kuşaklardır.²² İkinci tabaka buluntuları arasında yer alan parçalarda, siyah figür tekniği kullanılarak üretilmiş çok güzel eserler de ortaya çıkmıştır. Bir hydria parçası üzerinde, başında Korinth miğferi bulunan savaşıyla, karşısında yüzü beyaz renklerle gösterilmiş kadın betimi²³ veya komos betimli eser,²⁴ Ainos'un ithal malı keramiğinin kalitesini ve kent'in bu dönemdeki maddi refah düzeyini yansıttıkları için çok önemlidir.

Arkaik Çağda Ainos, plastik eserler bakımından fakir bir görüntü arzeder. Bu çağa tarihlenen tabakalarda hiç bir plastik esere rastlanmamış olması ilginçtir. Ancak, M. Ö. 7. yüzyılın özelliklerini yansıtan pişmiş topraktan yapılmış erkek başı, ile oturur durumda betimlenmiş heykelciklerin²⁵ varlığı, Ainosluların bu dönemde sanata bakış açısını bize göstermektedir. Ayrıca, büyük bir tapınağa ait oldukları anlaşılan Aiol sütun başlıklarının bulunmuş olması, Ainos'un M. Ö. 6. yüzyılın ikinci yarısında mimari alanında ulaştığı yüksek sanat ve kültür düzeyini yansıtmaktadır.²⁶

Kale içinde yapılan açmaların çoğunda yerli kayanın yaklaşık 0.80 ile 1.00 m üzerindeki düzeyde, ince bir yangın tabakası gözlemlenmiştir. Bilindiği gibi Ainos M. Ö. 6. yüzyılın sonlarında, Darius'un 513 tarihinde yaptığı İskit seferinden sonra, Pers İmparatorluğunun egemenliğine girmiştir. Yine, Pers-Yunan savaşlarında Xerxes ordusu ile Ainos üzerinden Yunanistan'a yürü-

22 Komoslu kylikler M. Ö. 6. yüzyılın ilk dörtlüğünde görüldüğünü savunan görüş için bk. J. Boardman, *Athenian Black Figure Vases*, A. Hand Book, 1974, s. 18; Palmet motifli kyliklerin benzerleri için bk. T. Özkan, «1992 Yılı Gryneion Kazı Çalışmaları», *IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 1993, res. 5.

23 A. Erzen, *VII. K. S. T. II*, 1985, res. 8; Benzeri için bk. *Necrocorinthia*, pl. 39, res. 1.

24 A. Erzen, *V. K. S. T.*, 1983, res. 15.

25 A. Erzen-S. Başaran, *XI. K. S. T. II*, 1989, res. 6.

26 (Bk. not 21.)

müştür. Açmalarda saptanan yangın izlerinin bu olaylardan kaynaklandığı sanılmaktadır. Yangın tabakasını izleyen kültür katında ise, M. Ö. 5. yüzyılın kırmızı figür tekniği ile üretilen Attika mallarına rastlanılmış olması, bizler için şaşırtıcı olmamıştır. Nitekim Ainos, Persler ile Yunanlılar arasında yapılan ve Yunanlıların zaferiyle sonuçlanan Salamis ve ardından yapılan Plataia ile Mykale savaşlarından sonra (M. Ö. 480/479), Attik Delos Deniz Birliğine katılarak, Attika ile daha sıkı kültür ve ticaret ilişkisine girmiştir. Bunun sonucunda Ainos, Attika sanatının etkisinde ürettiği eserlerle Atina ile rekabet edebilecek düzeye geldiğini, bu tarihten itibaren bastırıldığı gümüş sikkelerden ve diğer sanat eseri kalıntılarından anlaşılmaktadır. Kent, diğer taraftan Trakya'da M. Ö. 439 - 425 yılları arasında kurulmuş olan Odrys Devleti ile iyi ilişkilerde bulunarak, Karadeniz ile Ege arasındaki ticarete önemli bir görev yüklenmiştir.²⁷ Zengin bir hinterlanda sahip olan Ainos, Klasik ve Hellenistik çağlarda yükselişine devam ederek kuzey Ege'nin sayılı ticaret merkezleri arasında yer almıştır.

Kale içinde kazılan açmalarda, Klasik ve Hellenistik çağları temsil eden tabakanın kalınlığı yer yer 2.00 m'yi bulmaktadır. Tabakaya ilişkin mimari kalıntılar, Bizans Çağında tahribata uğratılmış olmakla birlikte, yukarıda kısaca değindiğimiz mahzenler ile IV nolu mekan içinde gün ışığına çıkartılan mimari kalıntılar, Ainos'un özenli duvar işçiliği ve evleri hakkında az da olsa önemli bilgiler edinmemizi sağlamıştır. (Res. 17). Ayrıca, mekan ve mahzen girişinde çatıya ait değişik stilleri gösteren siyah ve kırmızı boyalı kiremitlerin bulunmuş olması, burada önemli bir yapının varlığını kanıtlamıştır.

Ainos'ta M. Ö. 5. ve 4. yüzyıla tarihlenen tabaka içinde ve özellikle bir buluntu deposu olarak nitelendirdiğimiz mahzende kırmızı figür tekniği ile yapılmış Attika malı keramik kalıntıları (Res. 18)²⁸ ile birlikte çok miktarda siyah parlak boyalı kaplar bulunmuştur. Tüm veya tüme yakın durumda gün ışığına çıkarılan kaplar arasında kantharoslar (Res. 19, 20), baskı bezekli

²⁷ Herodotos VII, 60; St. Casson, a.g.e., s. 200 vdd.; A. Erzen, *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* I, s. 239.

²⁸ A. Erzen, VII. K. S. T. II., res. 19; A. Erzen-S. Başaran XI, K. S. T. II, res. r3.

tabaklar, kapaklı sahanlar, kulpları damgalı amforalar, pişmiş toprak heykelcik ve kalıpları ile satyr başı (Res. 21), Ainos keramik sanatının ne denli gelişkin olduğunu göstermeleri açısından önemlidir.²⁹ Ayrıca, Gnathia çömlekleri diye bilinen ve en güzel örneklerini M. Ö. 3. yüzyılın başında vermiş olan keramik türü ile M. Ö. IV. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra üretimi yapılmış Kerç vazoları grubundan bir çok kırık parça bulunmuştur.³⁰

III. Yapı Katı - Roma Dönemi :

Kale içindeki açmalarda Roma dönemini temsil eden terra sigillata türü keramik gurubu yanında, çok miktarda pişmiş toprak kandil, açık gri renkli keramik parçaları ile mutfak malı kırımızı ve siyah boyalı çanak çömleğe de rastlanılmıştır. Mimariye ait kalıntılar ise, Bizans çağındaki yapılaşma sonucunda tahribata uğradıklarından, Roma dönemi kale dışındaki çalışmalarda izlenebilmektedir.

IV. Yapı Katı - Bizans Dönemi

Ainos, Bizans döneminde çok önemli bir merkez durumundaydı. Bizans İmparatoru Justinian zamanında kalenin tamir edildiğini ve kentte imar faaliyetlerin yapıldığını gösteren bilgiler çoktur. 7. yüzyıldan sonra kent, İmbroz (İmroz) ve Samothrake (Semadirek) adalarını içine alan aşağı Rodop bölgesinin prenslik merkezi idi. Bizansın son zamanlarında ise, Genovalı Gattelusi ve Doria ailelerin hakim oldukları görülmektedir.³¹

29 A. Erzen VIII. K. S. T. II, s. 282-284'teki resimler; Ayrıca, ayrıntılı bilgi için bk. A. Erzen, *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 10-11, s. 62 vdd, lev. IV-V'teki resimler, lev. VII-X; Damgalı kulplar için bk. İ. Kaygusuz-A. Erzen, «Stempel auf Amphorenhenkeln aus Ainos (Enez)», *Epigraphica Anatolica* 1986/7, s. 7-16, lev. 1-3.

30 A. Erzen, *TAD*, XXI-1 (1974), s. 26 vd., res. 7, 8.

31 A. Erzen, *Arkeoloji ve Sanat* 24/27, s. 6; A. Erzen, *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları*, s. 239; S. Eyice, «Trakya'da Bizans Devrine Ait Eserler», *Bulleten* 131, 1969, s. 348-351; Daha ayrıntılı bilgi için bk. P. Soustal, *Thrakien (Thrake, Rodope und Haimimontos)*, Tabula Imperii Byzantini, Wien, 1991, s. 107-172.

Kale içinde yapılan kazılarda bu döneme tarihlenen iki şapel, bir zengin evi ile 3.00 m yüksekliğe varan önemli yapılara ait taş duvar kalıntıları ortaya çıkmıştır (Res. 4). Şapellerin duvarları üzerinde Bizans'ın geç dönem sanatını hatırlatan fresko kalıntıları yer almaktadır. Bunların tabanları, kare biçimli pişmiş toprak levhalarla kaplı olup, taban altlarında ve duvarlar içinde mezarlar yerleştirilmiştir.³²

Kalenin kuzey kesiminde ortaya çıkartılan yapı kalıntısı, ön avlulu bir evin zemin katına aittir. Bu katta yer alan tuvalet yada çöp çukurundan çok miktarda renkli cam kalıntıları ile tüm ve tüme yakın yeşil sırlı sgraffito tekniği ile yapılmış tabak ve içki kadehinin gün ışığına çıkması, Ainos seramikçiliğinin ve sanatının Bizans çağında eriştiği yüksek düzeyi yansıtmaktadır.³³

Kalenin güney kesiminde büyük bir kısmı halen ayakta duran Aya Sofya kilisesi (Fatih Cami) güney duvarı dibinde yapılan açmada ise, kilisenin en az üç yapı evresi geçirdiğini ortaya çıkartmıştır.

V. Yapı Katı - Osmanlı Dönemi

Kaledeki açmaların tümünde, yüzeye yakın düzeyde son dönemlere tarihlenen yapılara ait temeller ve duvarlar yer almaktadır. Adı geçen kalıntıların işçilikleri genel olarak basittir. Sıvalı ve beyaz badanalı olan söz konusu duvarların temel derinlikleri 0.40 ile 0.60 m. arasında değişmektedir. Mekanların tabanları çoğunlukla sıkıştırılmış topraktan oluşan bu yapı katından sırlı ve sırsız keramik ile lüleler gün ışığına çıkmıştır.

Roma Villası Kazısı

Şehir içinde Gazi Ömer Bey mahallesinde, Muhittin Meriç'e ait olan bahçede, 1982 yılında tarafımızca gerçekleştirilen kazıda, toprak üst yüzeyinin 1.50 m. aşağısında zengin bir Roma evine

32 Şapeller için bk. Erzen, *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, I, s. 246, lev. XV, res. 29, 30, lev. XVI-XVII'deki resimler; A. Erzen, IX. K. S. T. II, s. 280, res. 4-5.

33 A. Erzen-S. Başaran, XIII. K. S. T. II, s. 53 vd., res. 1-4; Ayrıca bk. Anadolu Araştırmalarının bu sayısındaki E. Parman'ın makalesi.

rastlanılmış olması bizim için sürpriz olmuştur.³⁴ Avlunun büyük bir kısmı ile bir odası ve hamamı kazılabilen villanın diğer birimlerini açığa çıkartmak, buradaki yapılaşmadan dolayı mümkün olmamıştır. Bu nedenle villanın planını ortaya çıkartmak ve Ainos'taki Roma dönemi ev planları hakkında ayrıntılı bilgi edinmek bu aşama için olası değildir. Ancak ortaya çıkartılan birimlerden ele geçen kalıntılar, buranın oldukça büyük ve iki katlı yapı kompleksinden oluştuğunu göstermiştir. Villanın tabanı beyaz, siyah, bordo, yeşil, kırmızı ve sarı renklerin egemen olduğu mozaikle kaplıdır. Avlunun mozaiklerinde geometrik motiflerin işlenmesine karşılık, buna bitişik olan birimde ise hem geometrik hem de mekanın tam orta yerinde yer alan pano içinde üç insan figürü betimi yapılmıştır.

Açılan alanda mozaik zemininin hemen üstünde duvar resimleri, mermer kaplama levhaları, ters dönmüş durumda mozaik parçaları, postamentler, çatıya ait kiremitler, ştuko parçaları ve sütunların bulunması, buranın en az iki katlı bir villa olduğunu göstermektedir. Mozaik zemini üzerinde kesif bir yangın tabakası izlenmiştir. Bu tabaka içinde çok miktarda çivi ve ahşap yanığı ile kafes biçiminde yapılmış mermer pencereye rastlanmıştır. Mozaik taban yangının şiddetinden yer yer çatlamış, çökmüş, tesimaların renkleri solmuş durumdadır. Mozaik zemini üzerindeki bu yangın tabakasının altında ve mozaik üzerinde dağınık olarak 3. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen 225 adet gümüş kaplama sikke bulunmuştur. Ayrıca, yine mozaik tabanı üzerinde tunçtan yapılmış Nike, Serapis ve giyimli bir kadın heykelciğinin ele geçmesi, villanın gerçekten çok zengin birilerine ait olduğunu göstermektedir (Res. 22 - 24). Mozaik tabanı üzerinde dağınık durumda para ve değerli eserlerin bulunmuş olmaları, villanın büyük bir felaket sonucunda yanarak yıkılmış olabileceğine işaret etmektedir. Kentin değişik yerlerinde yaptığımız sondajlarda da aynı döneme tarihlenen tabakalarda yangın izlerinin saptanmış olması, Ainos'un 3. yüzyılın ortalarında büyük bir felaketle karşı karşıya kaldığına ve şiddetli bir yangın sonucu yıkıldığına işaret etmektedir. Batı Anadolu ve Adalarda yapılan kazılarda da aynı tarihleri kapsayan tabakalarda yangın ve tahribatların saptanmış ol-

34 A. Erzen, *Arkeoloji ve Sanat* 24/27, s. 9 vdd. res. 10-13.

ması bir tesadüf sonucu olmasa gerektir. Bilindiği gibi bölge, 262 yıllarında şiddetli bir yer sarsıntısı geçirmiş ve bir çok kent yerle bir olmuştur. Yine tesbitlere göre, bu felaketin hemen arkasından Trakya, Adalar ve Anadolu'nun büyük bir kesimi Gotların saldırılarına uğramış, kentler yakılıp yıkılmıştır.³⁵ Bize göre, Ainos'taki bu dönemin tahribatları, iki felaketin sonuçlarından kaynaklanmış olmalıdır.

Nekropol Kazısı

Nekropol, Ainos'un doğusunda Taşatlı mevki olarak bilinen yamaçta yer almaktadır. Bu yamaç boyunca kuzey-güney doğrultusunda uzanan ve yer yer 6.00 kalınlığa varan moloz yığını içinde yer alan mezarlar, üst üste gelecek biçimde yerleştirilmiş, çoğunlukla üç, seyrek olarak da dört gömü tabakası bulunmaktadır. Nekropolün en alt kısmında yer alan 1. gömü tabakası içinde ön cepheye yerli kalker taşından yapılmış lahitler, basamaklı yüksek kaideler üzerine yerleştirilmiş anıtsal mezarlar, yalnızca kaide kısmı günümüze değin gelebilmiş iki mezar anıtı ile arka planda kiremit kapaklardan oluşturulmuş basit mezarlar gün ışığına çıkarılmıştır.³⁶ Bazı lahitlerin ve mezar anıtlarının ön yüzleri üzerinde mermer kaplama levhaları ve kabartmalar yer almaktadır. Gün ışığına çıkan bir mezar steli üzerinde yüksek kabartma olarak işlenmiş, adının Lucius Fabricus olduğu anlaşılan, kline üzerine uzanmış Romalı bir subay, başucunda oturur durumda eşi Fabrica Maxima ve hizmetkarları, özel eşyaları ile arka planda atının baş kısmının betimi bulunmaktadır. Kabartma stil ve yazı karakteri bakımından M. Ö. 1. yüzyıl özelliklerini göstermektedir.³⁷

Tabakanın ön cephesinde yer alan ve basamaklı yüksek bir kaide üzerinde duran lahitler, diğerlerine göre çok daha farklı özelliklere sahiptir (Res. 25). Nekropolde ele geçen bazı kalıntı-

35 Ayrıntılı bilgi için bk. S. Karwiese, «Das Beben untur Gallien und seine anhaltenden folgen», *Lebendige Altertumswissenschaft, Festschrift Hermann Vetters*, Wien, 1985, s. 126-131.

36 A. Erzen-S. Başaran, XIV. K. S. T. II, 206 vdd., res. 7, 20; XIII K. S. T. II, s. 54 vdd., res. 13; XII. K. S. T. II, res. 6.

37 Nekropolde ele geçen buluntuların bir kısmı için bk. IX K. S. T. II, res. 11-20; A. Erzen-S. Başaran, XI. K. S. T. II, res. 7-20; XIII. K. S. T. II, res. 5-21; XIV. K. S. T. II, res 5-16.

lardan anlaşıldığına göre, lahitler kaide üzerine yerleştirildikten sonra, üç tarafı iyi işçilik gösteren alt kısımları silmeli kesme taşlarla, ön yüzlerinde ise, kabartma veya yazıtlı taşlar bulunuyordu. Bu durumlarıyla anıtsal bir görüntü sağlanan bu lahitlerin içinden tarihlemeye yardımcı olabilecek hiçbir buluntu ele geçmemiştir. İçlerindeki insan iskeletlerinin karıştırılmış olması, bunların antik çağda soyulduklarına işaret etmektedir. Yapım biçimleri ve işçilikleri farklı olan bu mezarlar gurubunun diğerlerine göre daha erken bir tarihte yapılmış olmaları söz konusudur. Nitekim, mezarlar arasındaki molozun temizlenmesi sırasında, zemin üzerinde M. Ö. 4. ve 3. yüzyıllara tarihlenebilen figürlü ve palmet motifi baskılı parlak siyah boyalı keramik kırıkları ile yukarıda sözü edilen mezar stelinin ait olduğu mezarın kaidesi içinde, yapı malzemesi olarak kullanılmış olan ve M. Ö. 3. yüzyıla tarihlenen atlet kabartmalı bir mezar stelinin bulunmuş olması,³⁸ bu görüşümüzü kanıtlar niteliktedir. Anlaşıldığına göre, bu nekropolde M. Ö. 4. yüzyılda başlayan ve Roma döneminin sonlarına kadar devam eden bir gömü geleneği vardı.

Erken Roma dönemine tarihlenen gömü tabakası içinde Afrodit'e ait bir kült yerinin ortaya çıkmış olması ilginçtir. Pişmiş topraktan 30 cm. boyunda yapılmış olan tanrıça Afrodit heykelciği, sırt üstü durumda kiremitten yapılmış bir mezar içine yerleştirilmiştir. Mezar kapağının üzerine, yine pişmiş topraktan yapılmış irili ufaklı bir çok Afrodit heykelciğinin adak olarak konduğu saptanmıştır. Ayrıca, mezarın içinde pişmiş topraktan yapılmış iki koku şişesi, bir kemik düğme ile kemik iğne bulunmuştur.³⁹ (Res. 26)

Taşaltı nekropolünün ikinci gömü tabakasında, birincisinde olduğu gibi, yine yerli kalker taşından yapılmış lahit ve kiremit mezarlar yer almaktadır. Yoğun bir gömünün saptandığı bu tabakada kiremit mezarların sayısı diğerlerine göre daha çoktur. Bu gömü tabakasında yer alan mezarlardan ele geçen hediyeler, bu tabakanın 2. yüzyıla tarihlendiğini göstermektedir.

38 Atletli mezar steli için bk. A. Erzen IX. K. S. T. II, s. 283, res. 16; Veli Köse, Ainos Pişmiş Toprak Heykelcikleri, İstanbul 1993 (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi)

39 A. Erzen-S. Başaran, XIV. K. S. T. II, s. 208, res. 14-16.

Üçüncü gömü tabakasında yalnızca, kiremitli mezarlar saptanabilmiştir. Bu tabakadaki mezarların yönleri çok farklı ve sayıları çok fazla olmasına rağmen mezar hediyesi bakımından çok fakirdir. Dördüncü gömü tabakasından ise, hem kiremit mezar hem de toprağa açılmış basit toprak mezar tipi vardır. Bu tabakanın mezarlarından hiç bir buluntuya rastlanmamıştır.

Bazilika Kazısı

Kale dışında yaptığımız önemli kazılardan birisi de, Enez'in güney doğusunda yer alan Taşaltı gölünün batı kenarında, Kral Kızı olarak bilinen yerdeki bazilikada gerçekleştirilmiştir. Oldukça büyük olan bazilikanın üç apsisi bulunmaktadır. Bunun orta nefinde yapılan derin sondajlarda, yapı kompleksinin üç yenileme evresi geçirdiği ve son evrede tabanın mermer levhalarla kaplı olduğu anlaşılmıştır. Temelinde bulunan 10 altın sikkenin Komnenos'lar dönemine ait olmaları nedeniyle, bazilikanın en son 12. yüzyılda yenilendiği ortaya çıkmıştır.⁴⁰

Hoca Çeşme Höyüğü Kazısı⁴¹

Enez'e 3. km. mesafede Enez-Keşan karayolu üzerinde yer alan Hoca Çeşme höyüğünde yapılan kazılarda bölgenin şimdiye kadar bilinen en eski köy yerleşmesi ortaya çıkmıştır. Kazı sonuçlarından elde edilen veriler ışığında höyüğün dört evreli bir yerleşmeyi temsil ettiği anlaşılmıştır. Höyükte, radyoaktif yöntemler ile uyarlanmamış yaşları M. Ö. 5300 olarak saptanan en eski tabaka, Anadolu Son Neolitik Çağ buluntuları ile büyük benzerlik göstermektedir. Bu benzerlik, yalnızca bu evrenin çanak çömle-

40 A. Erzen-İ. Kaygusuz, «Trakya'da Enez (Antik Ainos) Kazılarında bulunan Bizans Sikkeleri», *Bellekten* C. LII, 1988, s. 429-435.

41 Hoca Çeşme höyüğü 1989 yılında yaptığımız yüzey araştırmaları sonucunda bulunmuş ve 1990 yılında bir haber niteliğinde bilim dünyasına duyurulmuştur. (bk. A. Erzen-S. Başaran X. K. S. T. II 199, s. 159 vd. res. 26, 27; Ayrıca bk. A. Erzen, *Trakya*, s. 58-62; Hoca Çeşme höyüğü Kazısı, Enez kazıları projesi kapsamında Prof. Dr. Mehmet Özdoğan sorumluluğunda yapılmıştır. Tümüyle yayına hazırlanmakta olan kazıdan, «Hoca Çeşme en alt evresinin tarihlendirme sorunları» konusu yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Özdoğan'a höyük hakkında verdiği bilgiden ve çalışmalarından dolayı teşekkür ederim.

ğinde olmayıp, küçük buluntu envanteri ve yerleşmede bulunan evcil hayvan türlerinde de görülmektedir. İlginç olan en alt tabakanın tümü ile buraya özgü ana kayaya oyulmuş mimarisi ve bu yerleşmeyi çevreleyen sur duvarıdır. Yaklaşık 1 m. kalınlıktaki bu taş duvar, dünyada bilinen en eski tahkimatlarından biri, Balkanlarda ise en eski örnektir.

Hoca Çeşme'nin 2. evresinde belirli bir değişim süreci izlenmekte, ilk başta Anadolu özellikli olan bu kültür giderek yerel özellikler kazanmaktadır. Nitekim 2. evre buluntuları Bulgaristan yukarı Meriç havzası Karanova I-II, Teselya Klasik Sesklo kültürleri ile yakından benzeşir.

Hoca Çeşme kazılarında genel olarak bakıldığında, Balkanlara gelen belki de ilk tarımcı köy topluluğu tüm kültür envanteri ile ortaya çıkartılmıştır. Yerleşmede bulunan arkeolojik malzemenin yanı sıra, insan ve hayvan kemikleri, yumuşakçalar çeşitli uzmanlar tarafından incelenerek yakında bilim dünyasına sunulmaya hazırlanmaktadır.

Onarım ve Koruma Çalışmaları

1. Osmanlı Çağı Mezarlığı

Ainos kazısı çalışmalarına paralel olarak, kazılarda gün ışığına çıkartılan taşınabilir ve taşınmaz kültür varlıklarının onarım ve korunması aynı önem ve heyecanla yürütülmüş ve birçok eser koruma altına alınmıştır.

Enez bilindiği gibi, 1456 yılında Fatih Sultan Mehmed'in emriyle Has Yunus Bey tarafından karadan ve denizden kuşatılarak zaptedilmiş ve Osmanlı Devletine bağlanmıştır.⁴² Kentin fatihi Has Yunus Bey'in türbesi halen kasabanın güneybatısındaki Osmanlı mezarlığı içinde yer almaktadır. Fatih Sultan Mehmed döneminden başlayarak, 18. yüzyılın sonlarına kadar gömü için kullanılan mezarlık 18 dönüm büyüklüktedir. İçinde çeşitli mezar tipleri ve her biri bir sanat şaheseri olan sandukalı lahitleri barındıran mezarlık, doğanın ve insanların tahribatına terk edilmiş

42 A. Erzen, *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* I, s. 239; S. Eyice, a.g.e., s. 348-351.

ayrıca, uzun yıllar hayvanların otlak yeri olarak kullanılmıştır. Enez kazı ekibi, söz konusu olan mezarlığın kurtarılmasına yönelik uzun süreli bir program hazırlamış ve uygulama safhasına koymuştur. Öncelikle, 18 dönüm alana yayılmış durumda bulunan mezarlığın çevresine, ihata duvarı yapılarak giriş ve çıkışlar kontrol altına alınmıştır.⁴³ Daha sonra, devrilip toprağa gömülmüş veya yıkılmış olarak kurtarılmayı bekleyen mezar taşlarının açığa çıkartılmasına ve belgelenerek onarılmasına başlanmıştır. Bu şekilde, hem Erken Osmanlı geneolojisine katkıda bulunulacak, hem de mezarlık onarılarak açık teşhir biçiminde geleceğe korunmuş olarak aktarılacaktır.

Mezarlığın onarım ve koruma çalışmalarına, mezar taşlarının bozulma nedenleri üzerinde durularak hastalıkların teşhisi-ne başlanmıştır. Bunun sonucunda, taşların bozulmalarına neden olan dört ayrı hastalık saptanmıştır.

1. Taşların yapılışları sırasında sert darbelerden dolayı yüzeyde oluşmuş olan mikro çatlaklar zamanla büyüyerek, birçoğunun kırılmasına neden olmuştur.
2. Birçok taşın ön yüzü üzerinde yosun veya mantar, toprak içinde kalanların üzerinde ise, bitkilerin kök izleri gözlemlenmiştir.
3. Buldukları toprağın tuz içermesinden dolayı, tuzun nem ile tepkimeye girmesi sonucunda taşlarda kristalleşmeler ve beyaz lekeler tesbit edilmiştir.
4. İnsan ve hayvanların tahribatları oldukça fazla olmuştur. Şöyleki; Mezar taşları ve sandukalı lahitlere ait olan baş ve yan taşlar yerlerinden sökülmüş ve başka alanlara taşınmıştır. Mezarlığın içinde toprak üstünde kalanların büyük bir bölümü ise, bilinçsizce parçalanmıştır.

Temizleme ve koruma işlemi taşların bozulma nedenlerine göre değişik yöntemler uygulanarak yapıldı. Toprağın içinden gün ışığına çıkartılan taşların üzerinde yer alan yosun, liken ve

⁴³ Osmanlı mezarlığı onarım ve korumasında kullanılan malzeme ve iş gücünün finansmanı, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Araştırma Fonu tarafından karşılanmıştır. Yardımlarından dolayı fon yöneticilerine şükran borçluyuz.

mikroorganizmalar ile bitki kökleri gibi organik maddelerin neden oldukları tahribatlar ve onların kalıntıları, ahşaptan hazırladığımız kesici ve kazıyıcı aletler aracılığıyla uzaklaştırıldı. Bu işlemin sonrasında taşlar arab sabunuyla sıvanarak yirmi dört saat süreyle gölgede bekletildi. Sabunun etkisiyle kabaran, taşların yüzeylerindeki kir kalıntıları, bol su ile yıkanarak temizlendi. Bu işlemlere rağmen çıkmakta direnen inatçı kirler ise, amonyum bikarbonat çözeltisi veya toz deterjan kullanılarak arındırıldı. Demir kenetlerden dolayı üzerinde demiroksit (pas) lekesi bulunan taşlar, komplekson III çözeltisi ve ardından bol suyla yıkanarak temizlikleri yapıldı.

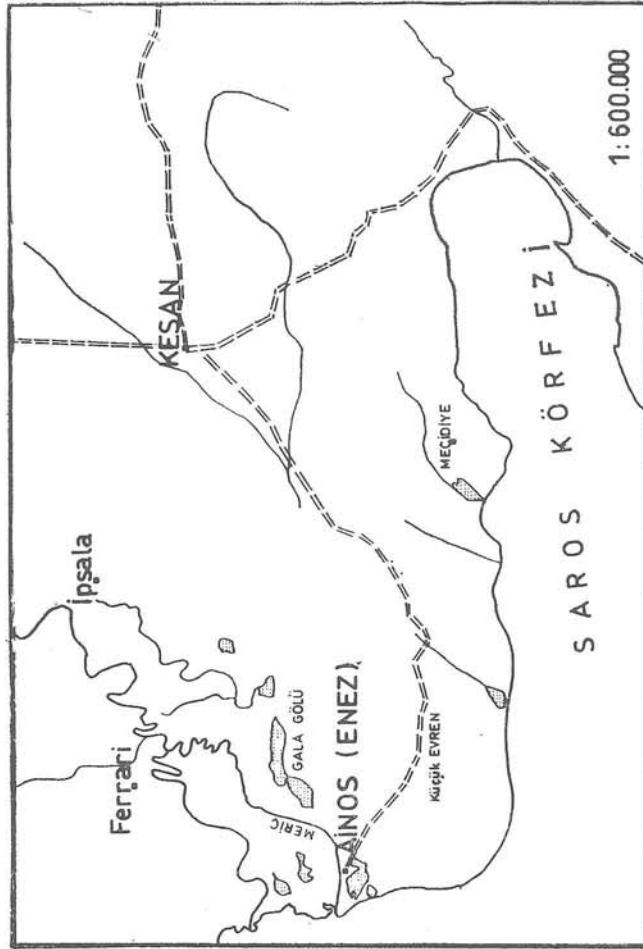
Kırıkların yapıştırılmasında epoksi harcı ve pirinç çubuklar kullanıldı. Sandukalı lahitlere ait eksik kısımlar, mermer tozu ve beyaz çimentodan oluşturduğumuz harçla tümlenmiş ve koruma altına alınmıştır (27, 28).

2. Pan Mağarası Fresko Koruma ve Onarım Çalışmaları

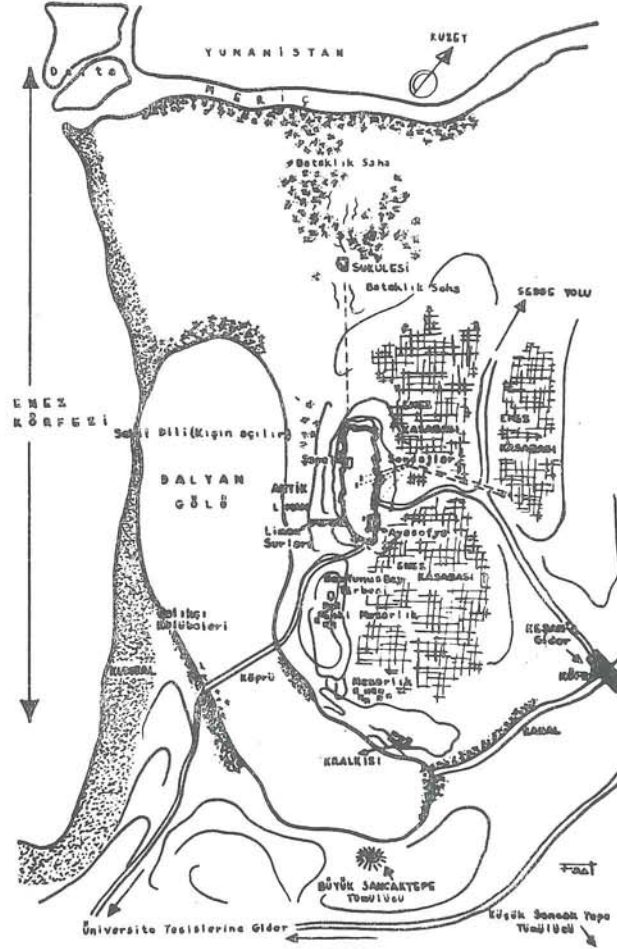
Enez'de Pan Mağarası olarak bilinen⁴⁴ ve 14. yüzyılda yer altı mezar sapeline dönüştürülmüş olan mağaranın duvarları üzerinde yer alan freskolar, mağara içinde yakılmış olan ateşten dolayı kalın bir is tabakasıyla kaplanmış durumdaydı. Ayrıca, mağaranın yer altında bulunmasından dolayı içindeki nem oranı oldukça fazlaydı. Çalışma öncesi, mağaranın içindeki nem oranını azaltmak amacıyla, mağaranın ağızı uzun süre açık tutuldu. Mağara duvarlarında yapılan incelemelerden sonra, taşıyıcı üzerinde saptanan sıva boşlukları ile yarıklar, kireç kaymağı, beyaz tutkal karışımından oluşturulan harç enjekte edildikten sonra, kireç, kum ile kiremit kırıntısı ve tozundan yapılan harçla doldurulmuştur. Tozuyan resim yüzeylerin dayanma gücü için önlemler alınmış, bunun için aseton içinde % 5 oranında paraloid B 72 çözeltisi hazırlanarak, tozuyan kısımların üzerine sürülerek sağlamlaştırılmıştır. Resimler üzerindeki kirlerden yağ lekeleri, su içine karıştırılan bytilamin çözeltisiyle temizlendi. İslî ve organik maddelerin lekeleriyle kirlenmiş olan bölgeler ise, önceleri sulandırılmış alkol, sulandırılmış amonyak çözeltisi ile çıkmakta direnen kirler de, amonyum bikarbonat çözeltisiyle temizlenmiştir.

44 St. Casson, a.g.e., s. 257, res. 100.

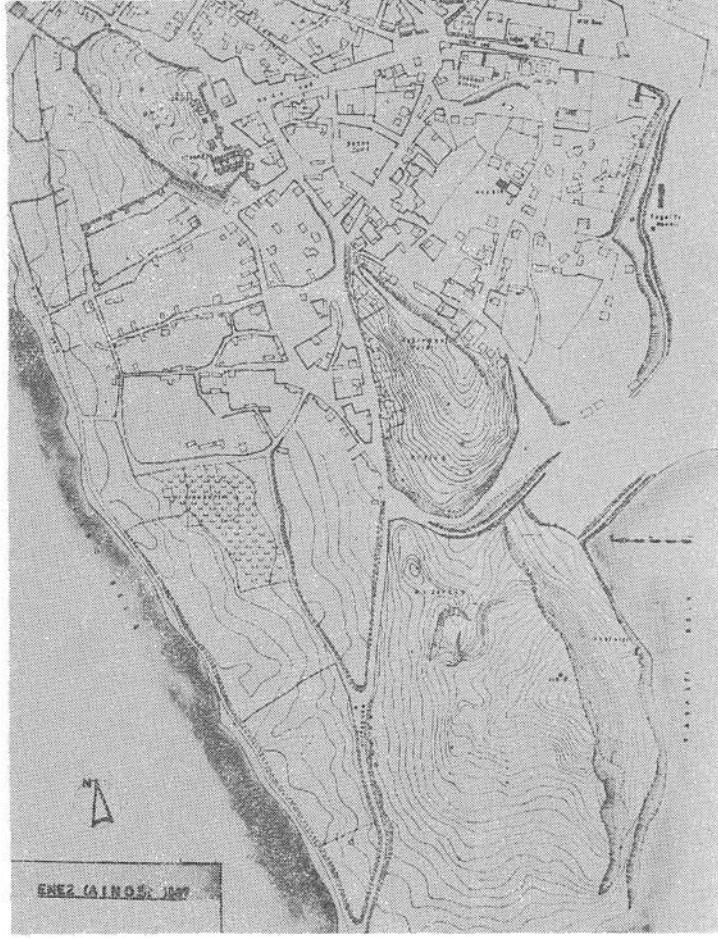
Enez ve çevresinde yer alan höyükler, akropol, tümülüsler, antik yollar ve köprüler, kilise ve manastırlar, kervansaray ile diğer kalıntılar Enez'deki ilk yerleşmenin Neolitik Çağda başladığını ve bu yerleşmenin kesintisiz olarak günümüze değin süre geldiğini göstermektedir. Enez ve çevresinin bu denli yerleşilmiş olması, bölgenin ekonomik zenginliği ile ticaret yolları ve Anadolu ile Avrupa arasında doğal köprü konumunda olmasının büyük rolü olmuştur.

Harita 1

Resim 1 — Çizim : T. Tarhan

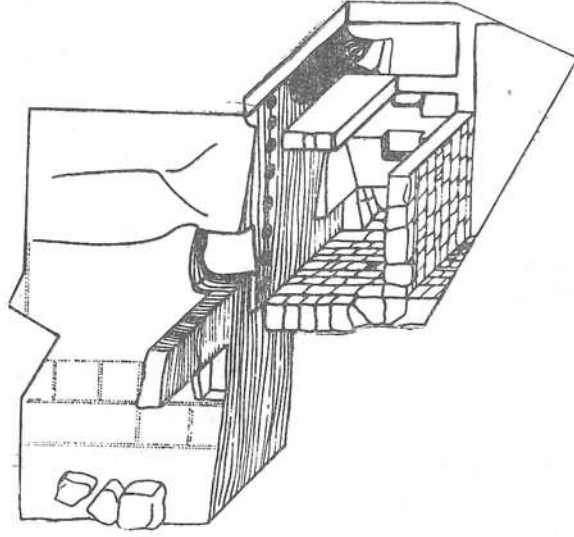
Resim 2 — Ainos'un topografik planı (Çizim : A. Şakar).

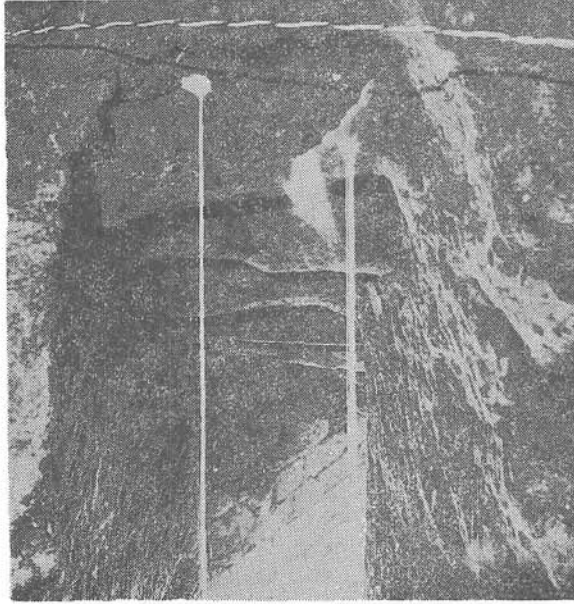
Resim 3

Resim 4

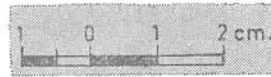
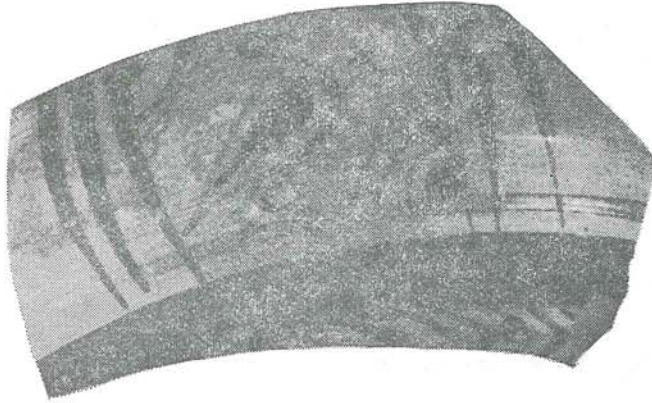
Resim 5 — Enez (Ainos) Kazısı
Grek Devri Anakaya Mimarisi ve Mahzen

Resim 6

Resim 7

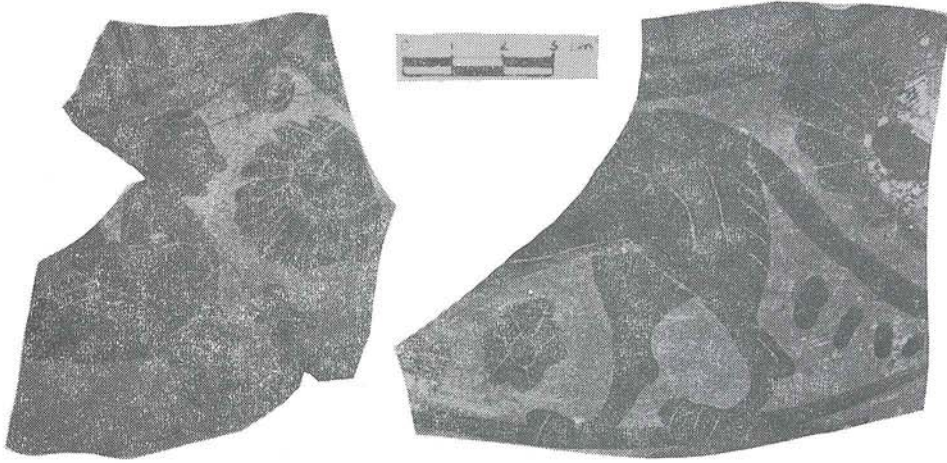
Resim 8

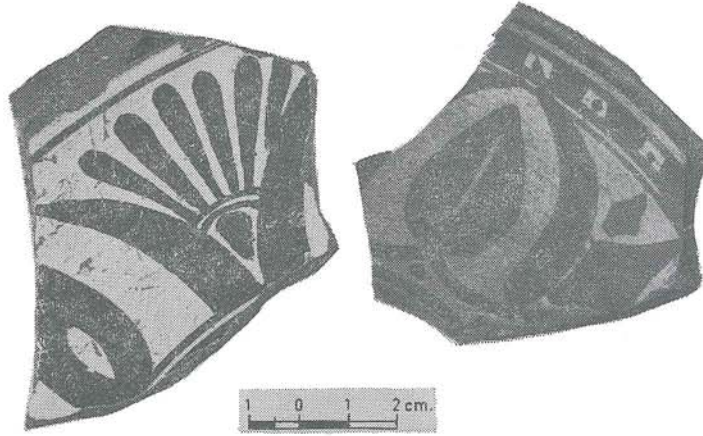
Resim 9

Resim 10

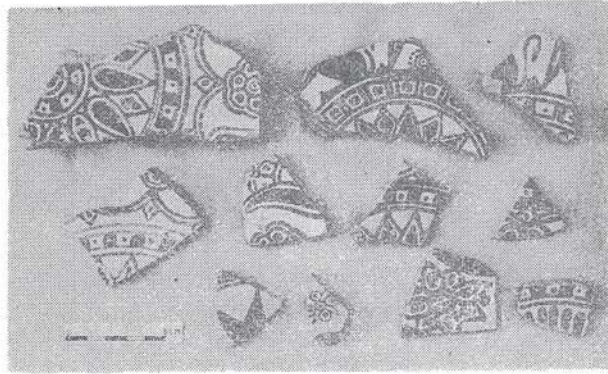
Resim 11

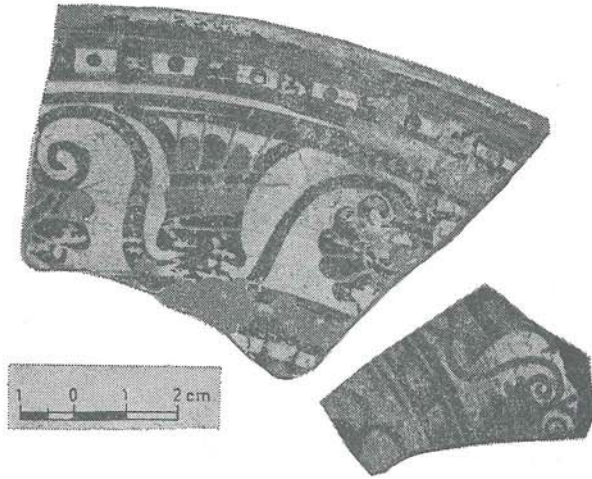
Resim 12

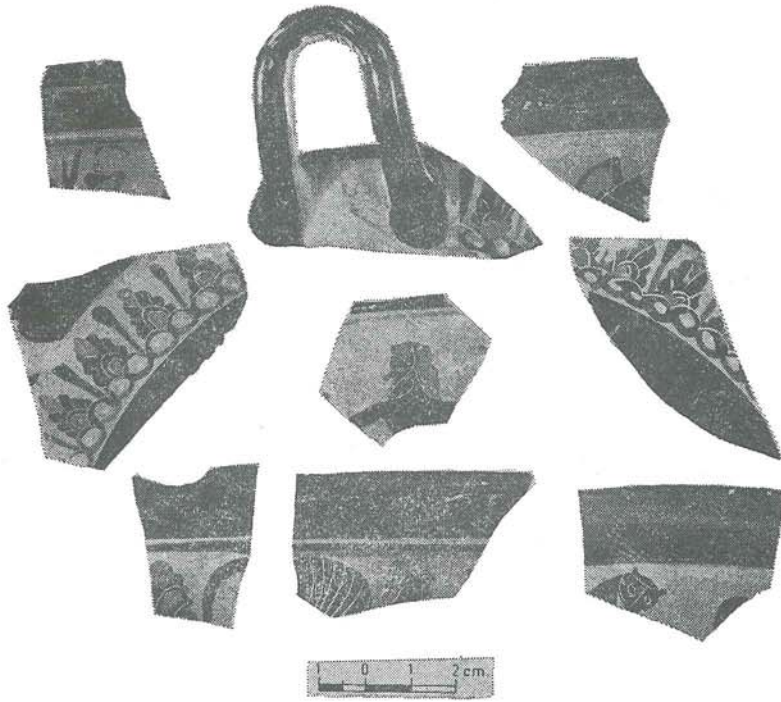
Resim 13

Resim 14

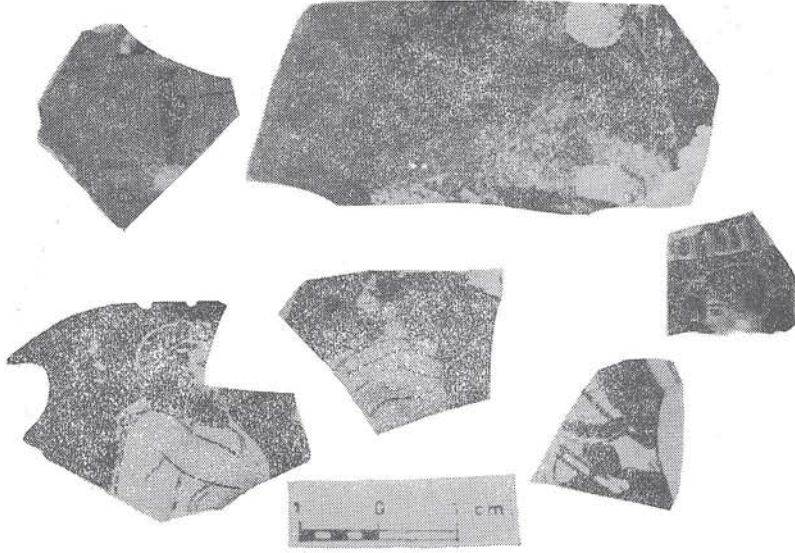
Resim 15

Resim 16

Resim 17

Resim 18

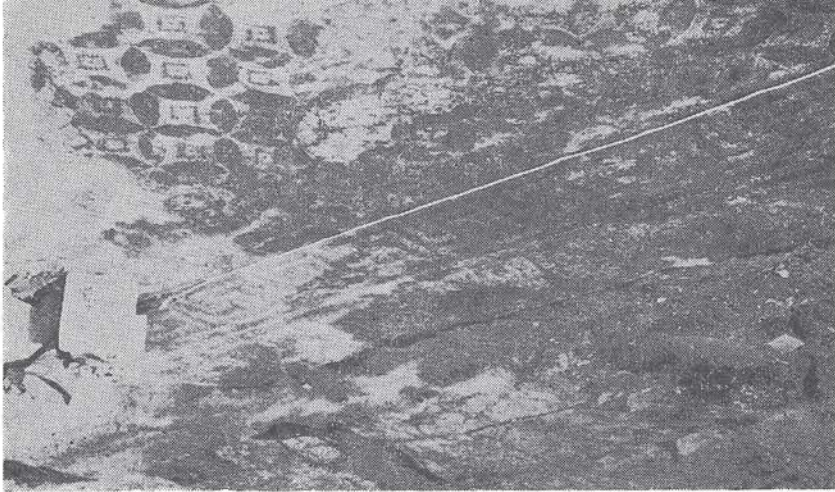
Resim 19

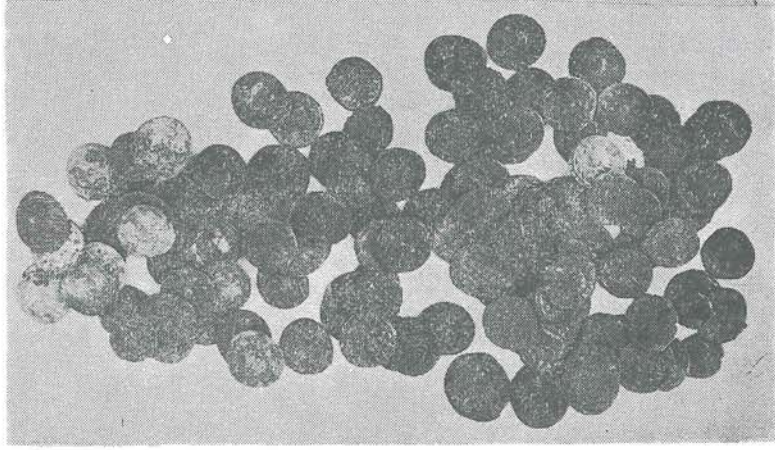
Resim 20

Resim 21

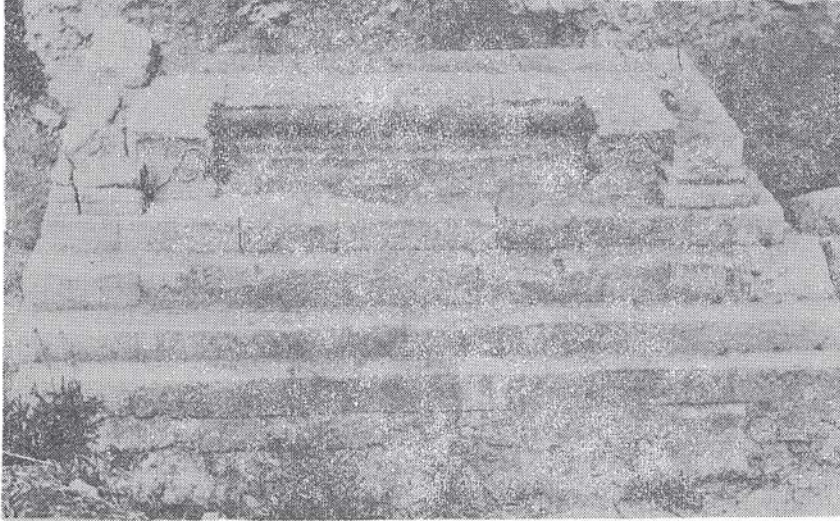
Resim 22

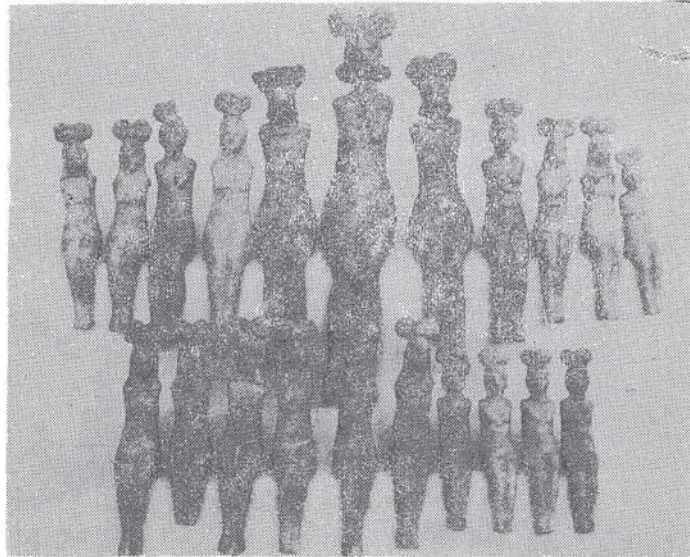
Resim 23

Resim 24

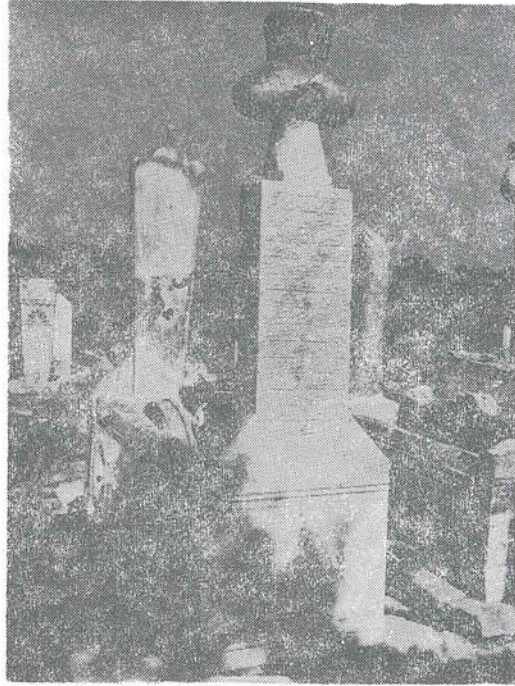
Resim 25

Resim 26

Resim 27

Resim 28